

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNDEN VE ÖZEL ŞAHIS SİGORTALARI İLE EMEKLİ VE YARDIM SANDIKLARINDAN SAĞLANAN GELİRLERİN VERGİLENDİRİLMESİ

Azmi DEMİRCİ
Baş Hesap Uzmanı

Giriş:

Ülkemizde ücretli ve bağımsız çalışanları kapsayan zorunlu sosyal güvenlik sistemleriyle birlikte, bireylere ek emeklilik geliri sağlama ve bireysel riskleri karşılama amacına yönelik olarak, gönüllü katılımın esas olduğu özel şahıs sigortaları ile emekli ve yardım sandıkları kullanılmış olmasına karşın; gelişmiş ülkelerde başarılı örnekleri bulunan ve bu ülkelerdeki uzun vadeli fon ihtiyaçlarına cevap veren gönüllü katılıma dayanan bir "*bireysel emeklilik sistemi*" uzun yıllar boyunca oluşturulamamıştır. Ancak, gerek gelişmiş ülkelerdeki başarılı bireysel emeklilik sistemlerinin örneklerin varlığı ve gerekse ekonomik gelişmelere bağlı olarak, bireylerin hizmet standartlaşması yerine çok basamaklı emeklilik sistemlerini, maaş veya sabit getiri yerine fonlu sistemleri tercih etmesi; kendi tasarrufları üzerinde söz sahibi olma ve yatırım riski üstlenme konusundaki duyarlılığı; geleneksel araçların yeterli ve/veya sürekli gelir sağlayamaması ve ayrıca ekonominin uzun vadeli fon ihtiyaçlarına yeterli kaynak oluşturamaması sebebiyle, ülkemizde de fon esaslı "*bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi*"nin kurulması zorunlu hale gelmiş ve bu gelişmeler sonucunda 28 Mart 2001 tarihinde TBMM tarafından 4632 sayılı "*Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu*"¹ kabul edilmiştir². Anılan Kanun'un yürürlük tarihi, yayımından altı ay sonra (7.10.2001)olarak belirlenmiştir.

¹ 7 Nisan 2001 tarih ve 24366 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

² Ayrıntılı açıklamalar için; Azmi DEMİRCİ, Bireysel Emeklilik Tasarruf Ve Yatırım Sistemi Ve Bu Konuda Yapılan Vergisel Düzenlemeler -I-, Vergi Dünyası, Eylül 2001

Vergiyi doğuran olayla ve vergisel teşviklerle ilgisi yönünden bakıldığında üç aşamalı olarak değerlendirilebilecek özel emeklilik ve sigorta sistemlerinde, bu aşamalar;

- Prim, aidat ve katkı paylarının katılımcılar tarafından ödenmesi,
- Prim, aidat ve katkı paylarının özel emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından değerlendirilmesi,
- Katılımcılara ödeme yapılması şeklinde sıralanmaktadır.

Esas olarak, 4632 sayılı Kanun'la ihdas edilen bireysel emeklilik sistemini her üç aşamada da teşvik etmek ve bu sistemin doğuracağı vergisel sonuçları karşılamak amacıyla çıkarılan *"Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"* başlığını taşıyan 4697 sayılı Kanun'la³, ayrıca zorunlu sosyal güvenlik sistemi dışındaki özel sigorta şirketlerine yapılan prim ve aidat ödemeleri ile özel sigorta şirketleri, emekli ve yardım sandıklarının katılımcılarına yaptıkları ödemelerin Gelir Vergisi Kanunu karşısındaki durumunda da önemli değişiklikler yapılmıştır.

Daha önceki bir çalışmamızda⁴ 4697 sayılı Kanun'la bireysel emeklilik, özel şahıs sigortaları, emekli ve yardım sandıklarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi konusuna değinilmekle birlikte, anılan çalışmada, sistemin üç aşaması da genel esaslarıyla incelenmiş ve sağlanan teşvikler değerlendirilmiş; bu kaynaklardan elde edilen gelirlerin tabi olduğu tevkifat oranları gelir türleri itibarıyla henüz belirlenmediği için, üçüncü aşamadaki vergileme rejimi konusunda ayrıntılı açıklamalar yapılamamıştı. Belirtilen nedenle, bu çalışmamızda, 4697 sayılı Kanun'la yapılan düzenlemeler ve elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi bakımından önem arz eden 2002/5000 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı çerçevesinde, özel emeklilik ve sigorta sisteminden elde edilen gelirlerin (yani katılımcılara ödeme yapılan üçüncü aşamanın) ne şekilde vergilendirileceği incelenmiştir.

1. Bireysel Emeklilik Şirketleri ile Özel Şahıs Sigortaları ve Emekli ve Yardım Sandıkları Tarafından Katılımcılara Sağlanan Gelir Unsurunun Tanımı:

4697 sayılı Kanun'la Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesinin ikinci fıkrasına eklenen ve 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren 15 numaralı bent hükmüyle; bireysel emeklilik şirketlerinden elde edilen gelirler "menkul sermaye iradı" tanımlandığı gibi, daha önceki yasal düzenlemelerde "ücret" olarak kabul edilen özel sigorta şirketleri ile tüzel kişiliği haiz emekli ve yardım sandıklarından elde edilen gelirler de bireysel emeklilik şirketlerinden elde edilen gelirler gibi "menkul sermaye iradı" olarak tanımlanmıştır. Anılan bent hükmü aşağıdaki gibidir:

"15. Tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından;

³ 10.07.2001 tarih ve 24448 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁴ Azmi DEMİRCİ, Bireysel Emeklilik Tasarruf Ve Yatırım Sistemi Ve Bu Konuda Yapılan Vergisel Düzenlemeler -II-, Vergi Dünyası, Ekim 2001

a) On yıl süreyle prim, aidat veya katkı payı ödemededen ayrılanlara yapılan ödemeler,

b) On yıl süreyle katkı payı ödemiş olmakla birlikte bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlar ile diğer sandık ve sigortalardan on yıl süreyle prim aidat ödeyenler ve vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemeler,

c) Bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemeler."

Bireysel emeklilik ve özel sigorta sistemlerinden elde edilen gelirin tanımlanmasını ve buna bağlı olarak vergileme esaslarını dünya uygulamasıyla uyumlul hale getiren bu değişiklik, Kanun gerekçesinde aşağıdaki şekilde vurgulanmıştır:

"..daha önce gelir vergisi sisteminde birlikte değerlendirilen ve uygulamada karışıklığa yol açan, kanunla kurulmuş emekli sandıkları tarafından yapılan ödemeler ile gönüllü katılımın söz konusu olduğu sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından yapılan ödemeler elde edenler yönünden yeniden tanımlanmıştır..."⁵

"..tamamen gönüllü katılımın esas olduğu ve aralarında "hizmet, çalışan ve işveren" ilişkisi bulunmayan kişi ve kuruluşların oluşturduğu sigorta sistemi ile yardım sandıklarından elde edilen aylık ve benzeri gelirlere / ikramiye, tazminat ve benzeri gelirlere sağlanan istisna söz konusu gelir unsurlarının "ücret" mahiyeti arz etmemesi sebebiyle maddeden çıkarılmıştır."⁶

Diğer yandan, yine 4697 sayılı Kanun'un geçici 1 inci maddesiyle yapılan düzenlemeyle de;

"Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önce;

a. Faaliyete başlamış olan emekli ve yardım sandıklarına ödenen primler ile bu sandıklardan iştirakçilerine yapılan ödemeler,

b. Akdedilmiş şahıs sigorta poliçelerinin ilgili olduğu prim ve ödemeler,

Bakımdan Gelir Vergisi Kanununun 23, 25, 63, 75, 89 ve 94 üncü maddelerinin bu Kanunla değişiklik yapılmadan önceki hükümleri uygulanır." şeklinde belirleme yapılmıştır.

Katılımcı gerçek kişilerin emeklilik ve sigorta şirketleri ile emekli ve yardım sandıklarından elde ettiği gelirlerin vergilendirilmesi bakımından önem arz eden bu düzenlemeler nedeniyle, vergileme tekniği bakımından önemli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar aşağıdaki gibidir:

⁵ 4697 sayılı Kanunun Genel Gerekçesi

⁶ 4697 sayılı Kanunun GVK'nun 23/11 ve 25/3 üncü maddelerini değiştiren 2 ve 3 üncü madde gerekçeleri

1.1.Özel Şahıs Sigortaları ile Emekli ve Yardım Sandıklarından Elde Edilen Gelirlerin Tanımı Bakımından İkili Yapı Oluşmuştur:

Önceki bölümde yer alan yasal açıklamalardan görüleceği üzere, 4697 sayılı Kanun’la Gelir Vergisi Kanunu’nda yapılan değişikliklerle;

- Bireysel emeklilik sisteminden elde edilen gelirlerle birlikte, 7.10.2001 tarihinden sonra faaliyete başlamış olan emekli ve yardım sandıklarının iştirakçilerine yapılan ödemeler ve yine 7.10.2001 tarihinden sonra akdedilen şahıs sigorta poliçeleri nedeniyle yapılan ödemeler “menkul sermaye iradı” olarak tanımlanarak gelir vergisine tabi kılınmış,

-7.10.2001 tarihinden önce faaliyete başlamış olan emekli ve yardım sandıklarının iştirakçilerine yaptığı ödemeler ve 7.10.2001 tarihinden önce akdedilen şahıs sigorta poliçeleri nedeniyle yapılan ödemeler ise, Gelir Vergisi Kanunu’nun değişiklikten önceki hükümlerine göre “ücret” geliri sayılmış ve bu ödemelerin ücretlerin tabi olduğu esaslarına göre vergilendirilmesi uygulamasına devam edilmesi sağlanmıştır.

7.10.2001 tarihi, bu tarihten önce bireysel emeklilik sisteminden gelir elde edilmesi sözkonusu olamayacağından, bireysel emeklilik sisteminden elde edilen gelirlerin tanımı bakımından herhangi bir özellik arz etmemekle birlikte; emekli ve yardım sandıklarının kuruluş tarihleri ve özel şahıs sigortalarının poliçe tarihleri 7.10.2001 tarihine göre değerlendirilerek, elde edilen gelirlerin menkul sermaye iradı veya ücret olarak vergilendirilmesi sözkonusu olacağından, bu gelirler bakımından *“nirengi noktası”* oluşturmaktadır.

Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, elde edilen gelirin menkul sermaye iradı veya ücret olarak değerlendirilmesinde; 7.10. 2001 tarihi emekli ve yardım sandıklarının kuruluş tarihleri bakımından, özel şahıs sigortalarının ise poliçe tarihleri bakımından dikkate alınacağıdır. Yani, 7.10.2001 tarihinden önce kurularak faaliyete başlamış emekli ve yardım sandıklarından elde edilen gelirler, elde edildiği tarihlere bakılmaksızın *“ücret”* olarak vergilendirilecek, bu tarihten sonra kurularak faaliyete başlayan emekli ve yardım sandıklarından elde edilen gelirler ise *“menkul sermaye iradı”* olarak vergilendirilecektir. Özel şahıs sigortalarında ise, elde edilen gelirin mahiyetinin belirlenmesi için düzenlenen poliçenin tarihine bakılacak; 7.10.2001 tarihinden önce düzenlenen poliçelerden elde edilen gelirler elde edilme tarihine bakılmaksızın *“ücret”* olarak vergilendirilecek, bu tarihten sonra akdedilen poliçelerden elde edilen gelirler ise *“menkul sermaye iradı”* olarak vergilendirilecektir.

Yukarıda yer alan açıklamalar, gelir vergisi sistemimizde yapılan değişikliklerle, 7.10.2001 tarihi esas alınarak emekli ve yardım sandıkları ile özel sigorta şirketlerinden elde edilen gelirlerin mahiyeti bakımından ikili bir yapı oluşturulduğunu göstermektedir. Bu yapı içerisinde, aynı kaynaktan doğduğu halde farklı biçimlerde tanımlanan her iki gelir unsuru da gelir vergisine tabi olmakla birlikte; izleyen bölümlerde açıklandığı üzere, tanımlanan gelir unsurları oran, istina ve vergilendirme koşulları itibariyle farklı vergileme rejimine tabi bulunmaktadır.

1.2.Menkul Sermaye İradı Olarak Tanımlanan Gelirlerde, Menkul Sermaye ile İrat Ayırımı Yapılmamıştır:⁷

Daha önce belirtildiği üzere, 4697 sayılı Kanun'la G.V.K.'nın 75 inci maddesine eklenen 15 inci bent hükmüyle;7.10.2001 tarihinden itibaren, tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından katılımcılara yapılan ödemeler menkul sermaye iradı olarak tanımlanmıştır.

Bilindiği üzere, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesinde menkul sermaye iradı "*sahibinin ticari, ziraî veya mesleki faaliyeti dışındaki nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkül sermaye dolayısıyla elde ettiği kar payı, faiz, kira ve benzeri iratlar..*" şeklinde tanımlanmış ve maddenin her bendinde menkul sermayenin yatırılmış olmasından elde edilebilecek "*iratlar*" açık olarak hükme bağlanmıştır. 4697 sayılı Kanun'la Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesine eklenen 15 inci bent hükmünde, emeklilik ve sigorta şirketleri ile emekli ve yardım sandıklarına yatırılan prim, aidat ve katkı tutarlarının sağladığı "*iratlar*" değil, bu kurum ve kuruluşlar tarafından katılımcılara yapılan ödemelerin tamamı "*menkul sermaye iradı*" olarak tanımlanmıştır.

Bu düzenleme, katılımcıların elde ettiği iradı değil, menkul sermayeyi de (yatırılan prim, katkı ve aidat toplamını) gelir tanımına alması nedeniyle açık bir düzenleme hatası içermektedir. Yapılan bu düzenlemeye göre, örneğin hayat branşında özel sigorta yaptıran ve 10 yıl süreyle 5 milyar TL. tutarında prim ödeyen (5 milyar TL. primin 1 milyar TL'nı vergi matrahının tespitinde indirim konusu yapıp, 4 milyar TL'nı vergilendirilmiş gelirinden karşılayan) bir sigortalıya, 10 uncu yılın sonunda sigorta şirketi tarafından 20 milyar TL. toptan ödeme yapıldığında; 20 milyar TL'nın tamamı "*menkul sermaye iradı*" sayılmaktadır ki bu şekildeki bir yaklaşım "*menkul sermaye iradı*"nın ve dolayısıyla gelirin tanımına aykırı düşmekte ve sadece "*iradın*" değil aynı zamanda "*menkul sermayenin*" de vergilendirilmesine ve ayrıca, daha önce vergilendirilen bir gelirin (4 milyar TL vergilendirilmiş gelirden karşılanan primlerin) mükerrer olarak vergilendirilmesi anlamını taşımaktadır.

Diğer yandan, 4697 sayılı Kanun'un 1 inci maddesiyle Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen mükerrer 21 inci madde hükmü ilk bakışta belirtilen zaafiyetleri gideriyor gibi görünse de, madde esas olarak bu konulara cevap getirmemektedir. Zira, mükerrer 21 inci maddeyle yapılan düzenleme ile;

" Bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %25'i, Türkiye 'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan diğer sigorta şirketlerinden on yıl süreyle prim ödeyenler ile vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %10'u ve tek primli yıllık gelir sigortalarından yapılan ödemeler gelir vergisinden müstesnadır." hükmü getirilmiş olsa da; bu düzenleme;

⁷Ayrıntılı açıklamalar için; Azmi DEMİRCİ, Bireysel Emeklilik Tasarruf Ve Yatırım Sistemi Ve Bu Konuda Yapılan Vergisel Düzenlemeler -II-, Vergi Dünyası, Ekim 2001

- Başlangıçta işaret ettiğimiz zaafiyeti gidermemekte, yani, menkul sermaye ile iradını ayırmamakta; yapılan ödemelerin %25 ve % 10'u olarak tespit edilecek tutarların vergiden istisna edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen mükerrer 21 inci madde hükmünün, menkul sermaye ile iradını ayırmak için mi, yoksa orta veya uzun vadeli bir yatırımın enflasyonist etkilerini gidermek için mi getirilmiş olduğu belli olmadığı gibi; belirlenen oranların hangi yasal tabana veya ekonomik göstergeye dayalı olduğu da belli değildir. Örneğin Gelir Vergisi Kanunu'nun 76 ncı maddesinde bazı menkul sermaye iratları için tanımlanan "*irat sayılmayan haller*" ekonomik göstergelerle ilişkilendirilmek suretiyle ifade edildiği halde, mükerrer 21 inci maddeyle yapılan düzenlemenin dayanağı belirsizdir.

- Bireysel emeklilik ve özel sigorta şirketlerinin belli koşullarda yaptığı ödemeleri kapsadığı halde, emekli ve yardım sandıklarının ödemelerini kapsamamaktadır. Bu yönüyle Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 21 'inci maddesiyle yapılan istisna düzenlemesinin menkul sermaye iradı tanımıyla ilişkili değil, bireysel emeklilik ve özel sigortalar tarafından yapılan bazı ödemelerle ilişkili "*özel bir istisna*" düzenlemesi olduğu söylenebilir.

- Bireysel emeklilik şirketleri ile özel sigortalardan Kanunda belirtilen haller dışında yapılan ödemeleri kapsamamaktadır. İstisna hükmü emekli olan, 10 yıl prim ödeyen veya vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu sebeplerle ayrılanlara yapılan ödemeleri kapsadığı halde, bu nedenler dışında ödemeleri kapsamamaktadır. Örneğin özel bir sigorta şirketine 10 yıl prim ödeyen sigortalıya hangi nedenle olursa olsun yapılan ödemelerde Gelir Vergisi Kanunu'nun mükerrer 21' nci maddesi uygulanacak ve ödemelerin %10'u vergiden müstesna tutulacak; 9 yıl prim ödeyen sigortalıya yapılan ödemelerde ise bu istisna uygulanmayarak (kendi primleri de dahil olma üzere) toplam ödeme menkul sermaye iradı olarak vergiye tabi tutulacaktır.

Belirtilen bu nedenlerle, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesine eklenen 15 inci bent hükmünün, Kanunun 75 inci maddesinde düzenlenen "*menkul sermaye iradı*" tanımı ve yine Kanunun 1 inci maddesinde hükme bağlanan "*gelir*" tanımına aykırı bir nitelik taşıdığı ifade edilebilir.

2. Bireysel Emeklilik Şirketleri ile Özel Şahıs Sigortaları ve Emekli ve Yardım Sandıkları Tarafından Katılımcılara Sağlanan Gelirlerin Vergilendirilme Esasları:

Önceki bölümde yapılan açıklamalardan görüleceği üzere, bireysel emeklilik sisteminden elde edilecek gelirler her durumda "*menkul sermaye iradı*" olarak vergilendirileceği halde, emekli ve yardım sandıkları ile özel sigorta şirketlerinden elde edilen gelirler, bu gelirleri sağlayanların ne zaman faaliyete geçtiklerine veya bu gelirlerin dayanağı poliçelerin ne zaman düzenlendiğine bağlı olarak, "*ücret*" ya da "*menkul sermaye iradı*" olarak vergilendirilecektir.

Bu durumda, bireysel emeklilik şirketleri ile özel şahıs sigortaları ve emekli ve yardım sandıkları tarafından katılımcılara sağlanan gelirlerin vergilendirme esaslarının da yukarıdaki ayırım dikkate alınarak açıklanması gerekmektedir.

2.1. 7.10.2001 Tarihinden Önce Faaliyete Geçen Emekli ve Yardım Sandıkları Tarafından veya Belirtilen Tarihten Önce Düzenlenen Sigorta Poliçelerinden Sağlanan Gelirlerin Vergilendirilmesi:⁸

4697 sayılı Kanun'un geçici 1 inci maddesiyle yapılan düzenlemeye göre, bu maddenin yürürlüğe girdiği (7.10.2001 tarihinden) önce faaliyete başlamış olan emekli ve yardım sandıklardan iştirakçilere yapılan ödemeler ile yine Kanun'un yürürlüğe girdiği 7.10.2001 tarihinden önce akdedilmiş şahıs sigorta poliçelerinin ilgili olduğu ödemeler bakımından, Gelir Vergisi Kanununun 23, 25, 63, 75, 89 ve 94 üncü maddelerinin bu Kanunla değişiklik yapılmadan önceki hükümleri uygulanacaktır.

Bu düzenlemenin anlamı, belirtilen kapsamda yapılan ödemelerin "ücret" sayılarak, atıfta bulunulan maddelerdeki esaslara göre vergilendirilmesi gereğidir.

4697 sayılı Kanun'un atıfta bulunduğu G.V.K.'nın değişiklikten önceki 23 ve 25 inci maddelerinin ilgili hükümleri, 4369 sayılı Kanun'la⁹ aşağıdaki şekilde düzenlenmiş ve yapılan değişiklikler 4369 sayılı Kanunu'nun yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

***"Madde 23/11-** Kanunla kurulan veya tüzel kişiliği haiz bulunan emekli sandıkları ile 10 yıl süre ile prim veya aidat ödenmiş olmak kaydıyla Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından ödenen emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıkları (Tüzel kişiliği haiz muhtelif emekli sandıkları ile sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından ödenen aylık toplamı, en yüksek Devlet memuruna ödenen en yüksek ödeme tutarından fazla ise aradaki fark ücret olarak vergiye tabi tutulur.) (Genel, katma ve özel bütçelerden ödenen bu nev'i aylıklar dahil);*

***Madde 25/3-** Kanunla kurulan veya tüzel kişiliği haiz olan emekli sandıklarınca kendilerine zat aylığı bağlananlara aylıkları dışında, kanunları veya statüleri gereğince verilen emekli, dul, yetim ve evlenme ikramiyeleri veya iade olunan mevduat ve sürelerini doldurmamış bulunanlarla dul ve yetimlerine toplam ödenen tazminatlar ile 10 yıl süre ile prim veya aidat ödenmiş olmak kaydıyla Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından iade olunan mevduat veya toptan yapılan ödeme tutarı (Kamu idare ve müesseseleri ile kanunla kurulan sosyal güvenlik kurumları dışında kalan tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları ile sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından ödenen tazminat, yardım ve toptan yapılan ödemeler en yüksek Devlet memuruna ödenen en yüksek ödeme tutarından fazla ise aradaki fark ücret olarak vergiye tabi tutulur. Bu mukayesede gerek muhtelif emekli sandıkları ile sigorta şirketleri ve yardım sandıklarından gerek aynı emekli sandığı ile sigorta şirketleri ve yardım sandıklarından muhtelif zamanlarda alınan ikramiye, tazminat ve toptan yapılan ödemeler topluca dikkate alınır.)"*

Emekli ve yardım sandıkları ile özel sigorta şirketleri tarafından ödenen emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıklarına ilişkin istisnanın yer aldığı G.V.K.'nın 23/11 maddesi ve yine bu kuruluşlar tarafından ödenen emekli, dul, yetim, evlenme ikramiyeleri, iade olunan mevduat ve tazminatlara ilişkin istisnanın yer aldığı 25/3. maddesindeki

⁸Ayrıntılı açıklamalar için; Azmi DEMİRCİ, Zihni KARTAL,Özel Sigorta Şirketleri ve Yardım Sandıkları Tarafından Sağlanan Emekli Aylık ve İkramiyelerinin Vergilendirilmesi, Vergi Dünyası, Mayıs 1999

⁹ 29.07.1998 tarih ve 23417 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

düzenlemelerde, istisna edilen ödeme çeşitleri ve tutarları belirlenmiş ve belirlenen istisnaları aşan tutarların “ücret” olarak vergilendirileceği hükme bağlanmıştır.

4369 sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerden sonra, konu ile ilgili olarak yayımlanan 216 seri numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliği’nde¹⁰ bazı açıklamalar yapılmıştır. Konuya ilişkin yasal düzenlemeler esas alındığında, 7.10.2001 tarihinden önce faaliyete geçen emekli ve yardım sandıkları ile bu tarihten önce düzenlenen sigorta poliçelerinden elde edilen “ücretler”in vergilendirilmesinde aşağıdaki hususların dikkate alınması gerekecektir.

- İstisna kapsamına, kanunla kurulan veya tüzel kişiliği haiz bulunan emekli sandıklarının yaptığı aylık ve toptan ödemeler girdiği gibi, on yıl süre ile prim veya aidat ödenmiş olmak kaydıyla, Türkiye’de yerleşik ve merkezi Türkiye’de bulunan sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından ödenen tutarlar da girmektedir.

-Vergiden istisna edilen ödeme (aylık veya toptan ödeme) tutarının belirlenmesinde, baz alınacak tutar; en yüksek devlet memuruna (Başbakanlık Müsteşarı) ödenen en yüksek ödeme tutarı kadar olacak ve bu istisna, aylık ve toptan ödeme tutarları toplamının her biri bakımından bir defa uygulanacaktır. Yani, bir takvim yılı içerisinde; belirtilen kuruluşların birden fazlasından aylık gelir elde edenlerin toplam aylık gelirine en yüksek Devlet memuruna ödenen en yüksek ödeme tutarı kadar istisna sağlanacak ve/veya belirtilen kuruluşların birden fazlası tarafından yapılan toptan ödemelerde de (tazminat, yardım, ikramiye vb) en yüksek devlet memuruna bu şekilde ödenen en yüksek tutar kadar istisna sağlanacak ve bu istisna tutarlarını aşan kısım “ücret” olarak vergiye tabi tutulacaktır.

-Aylık ve toptan ödeme tutarlarının, aralarında yönetim, denetim veya sermaye bakımından vasıtalı veya vasıtasız ilişki bulunan tüzel kişiliği haiz emekli sandığı, yardım sandığı ve sigorta şirketlerince yapılması halinde, yapılan ödemeler toplamının istisna haddini aşıp aşmadığının takibi bu kurumlarca yapılacak, istisnayı aşan tutar üzerinden Gelir Vergisi Kanunu’nun 94. maddesinin 1 numaralı bendi uyarınca gelir vergisi kesintisi yapılacaktır.

-Aralarında yukarıda belirtilen şekilde bir ilişki bulunmayan kurumlar ise, yalnızca kendileri tarafından yapılan ödemenin istisna tutarını aşıp aşmadığına bakacaklar, istisnayı aşan tutar üzerinden gelir vergisi kesintisi yapacaklardır.

Diğer yandan 216 seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği’nin “Yıllık Beyanname İle Bildirim” başlığını taşıyan 2.3.bölümünde;

“Gelir Vergisi Kanunu’nun 23/11. ve 25/3. maddelerinde belirtilen gelirlerin sadece aralarında dolaylı veya dolaysız yönetim, denetim veya sermaye ilişkisi bulunan kurum veya kuruluşlardan elde edilmesi halinde, ödemeyi yapan kuruluşlarca, istisna tutarını aşan kısım üzerinden vergi kesintisi yapılacak, söz konusu gelirler için yıllık beyanname verilmeyecektir.” şeklinde açıklama yapıldıktan sonra, Gelir Vergisi Kanunu’nun 95/3 üncü maddesinin Maliye Bakanlığı’na verdiği yetki kullanılarak; aralarında dolaylı veya dolaysız bir şekilde sermaye, yönetim veya denetim ilişkisi bulunmayan kurumlarca aşağıda belirtilen durumlarda yapılan ödemelerin yıllık beyanname ile bildirilmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir.

-Aralarında dolaylı veya dolaysız yönetim, denetim veya sermaye ilişkisi bulunmayan birden fazla kurum tarafından, bir yıl içerisinde kendilerine yapılan ödemelerin toplam tutarı ilgili dönemlere ait istisna haddini aşan iştirakçiler, istisna tutarını aşan kısmı,

¹⁰ 27.12.1998 tarih ve 23566 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

ödemenin yapıldığı yıl için verecekleri gelir vergisi beyannamesinde toplamak suretiyle takip eden yılın Mart ayı içerisinde ikametgahlarının bulunduğu vergi dairesine bildireceklerdir. Bu kurumlardan biri veya tamamı tarafından, istisna tutarını aşan kısım bulunması nedeniyle kesinti yapılmış olması, durumu değiştirmeyecektir. Öte yandan, ödemeyi yapan kurum veya kuruluşça yapılan kesinti tutarları, yıllık beyannamede hesaplanan vergiden mahsup edilecektir.

Aynı iştirakçi tarafından hem aralarında yukarıda belirtilen şekilde ilişki bulunan kurumlardan hem de bunların dışındaki kurumlardan aylık veya toptan ödeme alınması halinde şu şekilde işlem yapılacaktır :

-Birden fazla kurum veya kuruluş tarafından aylık veya toptan ödeme yapılması ve bunlardan herhangi birisi tarafından yukarıda açıklanan esaslar dahilinde kesinti yapılmış olması halinde, benzeri mahiyetteki diğer ödemeden vergi kesintisi yapılmasa dahi, yapılan ödemelerin toplam tutarı istisna haddini aşmış olacağından, ilgisince, aşan kısım için yukarıda belirtilen şekilde yıllık beyanname verilecektir. Beyannamede hesaplanan vergiden daha önce kesinti suretiyle kesilmiş olan verginin mahsup edileceği tabiidir.

-Birden fazla kurum tarafından yapılan ödemelerin tamamından, istisna haddini aşan kısımlar itibarıyla ayrı ayrı kesinti yapılmış olması halinde de, iştirakçi tarafından tahsil edilen tüm bedelin istisna haddini aşan kısmı için yıllık beyanname verilecek ve daha önce kesilen vergi hesaplanan vergiden mahsup edilecektir.

216 seri No.lu Genel Tebliğ ile yıllık gelir vergisi beyannamesi verilmesine ilişkin olarak yapılan ve yukarıda belirtilen açıklamaların tevkif suretiyle vergilendirilmiş ödemelere yönelik kısmı, bu tebliğin yayımlanmasından sonra 4444 sayılı Kanun’la¹¹ değiştirilen G.V.K.’nın 86/1 inci maddesine aykırı gibi görünse de, tamamı tevkif suretiyle vergilendirilmiş olan birden fazla ödemede istisna tutarının birden fazla uygulanmasını engellemek bakımından gereklidir ve G.V.K.’nın 95 inci maddesine dayandığı için de yasaldir.

Diğer yandan, 4369 sayılı Kanun’la yapılan düzenlemelerde, G.V.K.’nın 23 ve 25 inci maddelerinde belirlenen istisnalardan yararlanmak için, özel sigorta şirketleri ve yardım sandıklarına asgari 10 yıl prim veya aidat ödeme zorunluluğu getirilmiş; ancak, 216 seri numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliğinde, prim ve aidat ödemesinin on yıldan daha kısa bir sürede tamamlandığı durumlarda da ikramiye ödemesi ve aylık bağlamanın on yıllık sürenin dolmasından sonra yapılması koşuluyla istisna uygulanacağı belirtilmiştir.

Aynı tebliğin 3.3 bölümünde ise “....on yıl süre ile prim veya aidat ödemedir ayrılan iştirakçilere özel sigorta şirketleri ve yardım sandıkları tarafından aynen iade olunan mevduatları önceden olduğu gibi gelir vergisine tabi tutulmayacaktır. Ancak mevduat tutarının üzerinden bir ödeme yapılması halinde bu ilave tutar, Gelir Vergisi Kanunu’nun 75’inci maddesinin ikinci fıkrasının 6 numaralı bendi çerçevesinde menkul sermaye iradı (alacak faizi) sayılacak ve elde edenlerce Gelir Vergisi Kanunu’nun 4369 sayılı kanunla değişik 85 ve 86’ncı maddeleri hükümleri çerçevesinde yıllık beyannameyle beyan edilecektir.” değerlendirilmesi yapılmıştır.

¹¹ 14.08.1999 tarih ve 23786 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Yukarıda yapılan açıklamalardan görüleceği üzere, 4697 sayılı Kanun'un geçici 1 inci maddesiyle yapılan düzenlemenin gereği olarak, bu maddenin yürürlüğe girdiği 7.10.2001 tarihinden önce faaliyete başlamış olan emekli ve yardım sandıklardan iştirakçilerine yapılan ödemeler ile yine Kanun'un yürürlüğe girdiği 7.10.2001 tarihinden önce akdedilmiş şahıs sigorta poliçelerinin ilgili olduğu ödemeler "ücret" olarak vergilendirilecektir. Ancak bu ödemelerin tabi olduğu vergilendirme esasları; ödemeyi yapanın hukuki durumuna ve yapılan ödemenin mahiyetine göre farklılıklar arz ettiği gibi, istisna hesaplamasının ödeme gününe göre değişmesi ve bazı unsurları itibarıyla yıllık beyannameyle beyan edilmesi zorunluluğu nedeniyle de güçlük ve karışıklık taşımaktadır.

Açıktır ki, işaret edilen güçlük ve karışıklıklar, *"ikili yapının"* hayata geçmesiyle birlikte, yani bu bölümde incelediğimiz gelirlerin, 7.10.2001 tarihinden sonra bireysel emeklilik sisteminden elde edilen gelirler ve bu tarihten sonra faaliyete başlamış emekli ve yardım sandıklardan elde edilen ödemeler ile yine Kanun'un yürürlüğe girdiği 7.10.2001 tarihinden sonra akdedilmiş şahıs sigorta poliçelerinin ilgili olduğu ödemelerle birleşmesi halinde daha da yoğunlaşacaktır.

2.2. Bireysel Emeklilik Sistemi ile 7.10.2001 Tarihinden Sonra Faaliyete Geçen Emekli ve Yardım Sandıklarından veya Belirtilen Tarihten Sonra Düzenlenen Sigorta Poliçelerinden Sağlanan Gelirlerin Vergilendirilmesi:

Daha önce belirttiğimiz üzere, 4697 sayılı Kanun'un 5 inci maddesiyle Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesine eklenen 15 inci bent hükmüyle bireysel emeklilik ve sigorta şirketleri ile tüzel kişiliği haiz emekli ve yardım sandıklarından elde edilen gelirler için *"menkul sermaye iradı"* tanımı yapıldıktan sonra, 8 inci maddeyle de Gelir Vergisi Kanunu'nun 94 üncü maddesinin birinci fıkrasına 15 numaralı bent eklenerek, 75 inci maddenin 15 numaralı bendinde sayılan ödemelerden vergi tevkifatı yapılması gerektiği hükme bağlanmıştır. Gelir Vergisi Kanunu'nun 94/1 maddesine 4697 sayılı Kanun'la eklenen 15 numaralı bent hükmü aşağıdaki gibidir:

"15. a) 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (a) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından,

b) 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (b) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından,

c) 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (c) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından,..."

Yapılan bu düzenlemeyle birlikte, yukarıda sayılan ödemeler için 30.12.2002 tarihine kadar geçen sürede tevkifat oranları belirlenmemiş ve bu oranlar belirleninceye kadar (bireysel emeklilik şirketlerinin henüz kurulması nedeniyle bu sistemden gelir elde edilmesi imkanı bulunmasa da diğer bazı ödemeler için geçerli olmak üzere) G.V.K.'nın 75/15 inci maddesinde belirtilen ödemelerin kanuni oranda (GVK 94 üncü maddeye göre %25) vergi tevkifatına tabi olması şeklinde bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Diğer yandan, 24.12.2002 tarihli ve 2002/5000 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı¹² ile Gelir Vergisi Kanunu'nun 94 üncü maddesiyle ilgili 30.12.1993 tarihli ve 93/5148 sayılı Kararnamenin eki Karar'ın 1'inci maddesine 15 numaralı bent eklenerek bu bende ilişkin tevkifat oranları yayımı tarihinde yürürlüğe girmek üzere tespit edilmiştir. Söz konusu tevkifat oranları aşağıdaki gibidir:

“15-a) 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (a) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından %15,

b) 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (b) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından %10,

c) 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinin (c) alt bendinde yer alan menkul sermaye iratlarından %5”

Yapılan düzenlemeden görüleceği üzere, 30.12.2002 tarihinden itibaren geçerli olmak kaydıyla, G.V.K.'nın 75/15 inci maddesinde *“menkul sermaye iradı”* olarak tanımlanan ve tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından;

-On yıl süreyle prim, aidat veya katkı payı ödemedi ayrılanlara yapılan ödemelerden % 15,

-On yıl süreyle katkı payı ödemiş olmakla birlikte bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlar ile diğer sandık ve sigortalardan on yıl süreyle prim veya aidat ödeyenlere ve vefat, malûliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerden % 10,

-Bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyet ve tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerden ise % 5 oranında gelir vergisi tevkifatı yapılması öngörülmüştür.

Bilindiği üzere, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75 inci maddesinin 15 inci bendinde tanımlanan *“menkul sermaye iradının”* üç alt bent halinde farklılaştırılmasının ana sebebi, katılımcıların sistemde daha uzun süreyle kalmalarını teşvik etmek bakımından, vergi tevkifat oranlarının da farklılaştırılmasına olanak sağlamaktır. Bu nedenle, 4697 sayılı Kanunun yürürlüğünden sonra, Gelir Vergisi Kanunu'nun 75/15 inci maddesinde tanımlanan *“menkul sermaye iratları”* üzerinden, yine aynı Kanun'un 94/1 üncü maddesinin 15 numaralı bendine göre yapılacak gelir vergisi tevkifatıyla ilgili olarak çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı'nda bu husus dikkate alınmış ve sistemde daha uzun kalanlar lehine tevkifat oranları farklılaştırılmıştır.

¹² 30.12.2002 tarih ve 24979 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Öte yandan, 4697 sayılı Kanun'un 1 inci maddesiyle Gelir Vergisi Kanunu'na eklenen mükerrer 21 inci madde hükmüyle; bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %25'i, Türkiye 'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan diğer sigorta şirketlerinden on yıl süreyle prim ödeyenler ile vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin %10'u ve tek primli yıllık gelir sigortalarından yapılan ödemler gelir vergisinden müstesna tutulmuştur.

Ancak, belirtilen bu istisna bireysel emeklilik ve özel sigorta şirketlerinin belli koşullarda yaptığı ödemeleri kapsadığı halde, emekli ve yardım sandıklarının ödemelerini kapsamamaktadır. Yani bu istisna hükmü ile, bireysel emeklilik sisteminden emekli olanlarla, vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu sebeplerle ayrılanlara yapılan ödemelerin belli bir oranı ile özel sigorta şirketlerine 10 yıl prim ödeyen veya vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu sebeplerle ayrılanlara yapılan ödemelerin belli bir oranı vergilemenin dışında tutulduğu halde; bu koşulları taşısa da tüzel kişiliği haiz emekli ve yardım sandıklarının yaptığı ödemeler ve maddede belirlenen sebepler dışındaki ödemeler istisna kapsamına girmemektedir.

Diğer yandan, 4697 sayılı Kanunun 6 ncı maddesiyle, Gelir Vergisi Kanunu'nun "yıllık beyanname verilmeyecek halleri" düzenleyen 86 ncı maddesinin birinci fıkrasının 1 numaralı bendinin (c) alt bendi de aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

"c) 75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iratları ile tevkif yoluyla vergilendirilmiş bulunan ve gayrisafi tutarları toplamı 103 üncü maddede yazılı tarifenin birinci ve ikinci gelir dilimleri toplamının yarısını aşmayan menkul sermaye iratlarından ve vergi alacağı dahil kurumlardan elde edilen kar paylarından;"

Belirtilen bu düzenlemeyle de; tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından katılımcılara yapılan ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 75/15 inci maddesinde "*menkul sermaye iradı*" olarak tarif edilen ödemeler için hiçbir şekilde yıllık gelir vergisi beyannamesi verilmeyeceği ve diğer gelirleri için beyanname verilmesi halinde dahi bu gelirin beyannameye ithal edilmeyeceği hükme bağlanarak, bu gelirler üzerinden Gelir Vergisi Kanunu'nun 94/1 maddesinin 15 numaralı bendine göre yapılacak sabit oranlı (%5, %10 veya %15 oranında) vergi tevkifatının nihai vergi olması ve dolayısıyla bu ödemelerin yıllık gelir vergisi beyannamesi ile bağı kesilerek artan oranlı vergi tarifi üzerinden vergilendirilmemesi sağlanmıştır.

Yukarıda açıklanan düzenlemelerle, tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından katılımcılara yapılan ve "*menkul sermaye iradı*" sayılan ödemeler vergi tevkifatına tabi kılınmış olmakla birlikte; bu durumun, tevkifata tabi tutulan bu ödemeler için yıllık gelir vergisi verilmemesine veya verilen beyannamelere ithal edilememesine etkisi bulunmamaktadır. Zira, Gelir Vergisi Kanunu'nun 86 ncı maddesinde yer alan düzenlemede, belirtilen gelir unsurlarının (75 inci maddenin ikinci fıkrasının (15) numaralı bendinde yer alan menkul sermaye iratları) tevkif suretiyle vergilendirilmiş olup olmadığıyla bir ilişki kurulmadığı için, bu gelir unsurları için 94 üncü maddede öngörülen tevkifat kaldırıldığında veya tevkifat oranları sıfır olarak

belirlendiğinde dahi yıllık beyanname verilmeyecek ve verilen beyannamelere bu gelirler ithal edilmeyecektir.

Yapılan açıklamalardan görüleceği üzere, 4697 sayılı Kanun’la Gelir Vergisi Kanunu’nda yapılan düzenlemelerle, bireysel emeklilik sistemi ile 7.10.2001 tarihinden sonra faaliyete geçen emekli ve yardım sandıklarından ve/veya belirtilen tarihten sonra düzenlenen sigorta poliçelerinden sağlanan gelirler “*menkul sermaye iradı*” sayılmış ve bu gelirlerin yıllık beyannameyle bağı kesilerek, vergi tevkifat yapılmak suretiyle vergilendirilmeleri sağlanmıştır. Belirtilen gelir unsurları bakımından geçerli olan tevkifat oranı 7.10.2001-29.12.2002 döneminde, bu gelirlerin tamamı (bazıları için teorik olsa da) için %25; 30.12.2002 tarihinden sonra ise, 2002/5000 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca G.V.K. 94/1-15 inci maddede düzenlenen sırayla %15, %10 ve %5 dir.

Ayrıca, çalışmamızın 1.1. bölümünde açıklandığı üzere, 7.10.2001 tarihinden sonra özel şahıs sigortaları ile emekli ve yardım sandıklarından elde edilen gelirlerin tanımı bakımından ikili bir yapı olduğundan, bir kişinin bu tarihten sonra, özel şahıs sigortaları ile emekli ve yardım sandıklarından “*ücret*” sayılan bir gelirle birlikte, bireysel emeklilik sisteminden ve/veya özel şahıs sigortaları ile emekli ve yardım sandıklarından “*menkul sermaye iradı*” sayılan bir gelir elde etmesi de olanaklı bulunmaktadır. Bu şekilde gelişen bir durumda ise, gelir aynı kaynaktan (hatta aynı hukuki ilişkiden) kaynaklanmış olsa da, her bir gelir unsuru bakımından, yukarıda özetlenen ilgili gelir unsuruna özgü vergileme esasları geçerli olacaktır.

3. Sonuç:

Çalışmamızda, 4697 sayılı Kanun’la Gelir Vergisi Kanunu’nda yapılan değişiklikler ve 24.12.2002 tarihli ve 2002/5000 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı çerçevesinde, bireysel emeklilik sistemi ile özel sigorta şirketleri ve emekli ve yardım sandıklarından elde edilen gelirlerin vergilendirilme esasları incelenmiş ve ayrıca bu düzenlemelerden önceki yapının belli durumlarda bu düzenlemelerden sonra da geçerli olması nedeniyle, kısmen de değişikliklerden önceki düzenlemelere yer verilmiştir.

Belirtilen kapsamda, konuyla ilgili yasal düzenlemelerin açıklaması yapılırken uygulamada sorun yaratabilecek düzenlemeler özellikle vurgulanmıştır. Açık ki, yapılan düzenlemelerin ilgili olduğu konuların uygulama süreci, işaret edilen sorunların belirginleşmesini sağlayabileceği gibi, başka sorunların da varlığını gösterebilecek ve/veya bazı “*sorun*”ların da gerçekten sorun olmadığını ortaya koyabilecektir. Burada önem arz eden nokta, uygulama sürecinde sorun olarak belirginleşen hususların zamanında ve yeni sorunlara yol açmadan giderilmesinde gerekli duyarlılığın gösterilmesidir.